

1968, 18. duben, Praha. - Článek Petra Pitharta *Národní fronta nebo parlament?*, uveřejněný v týdeníku *Literární listy*.

Připomíná se občas, že politika je umění možného, a lze se nejspíše na tomto vymezení dohodnout i s politickými odpůrci. S týmiž však znovu křížíme zbraně ve sporu o tom, co je ono »možné« a co tedy »ne možné«... A přece má dnes toto zdánlivě bezobsažné připomenutí svůj význam: politika v demokratickém pojetí je nepřetržitý řetěz kompromisů, a tedy přináší i nepřetržitá zklamání všem radikálním optimistům a absolutistům, jakých se po lednu u nás objevily tisíce a kteří jsou dnes upřímně rozčarováni, že se všechno neseběhlo tak, jak předpokládali. Všichni tito netrpěliví dosud pozorují dění v této zemi nejspíše stále ještě »totalitní« optikou: politika není pro ně živlem vzájemných ústupků a dohod, ale spíše živlem vítězství a proher, po kterých vítězové prostě realizují své záměry, neohlížejíce se vpravo vlevo, činnost politiků je už jen pouhým výkonem hotové, apriorně dané vůle. Bude však třeba, abychom si všichni víceméně zvykali v politickém životě na kompromisy; permanentní zklamání, které je bude provázet, je daní, kterou platíme za to, že snad již nebude těch, kteří budou v politice prohrávat všechno, docela všechno. Svobodu, své blízké, zdraví, život.

Akční program KSČ je tedy kompromisem. Překvapivě úspěšným v kontextu hlasů a výmluvného mlčení, které na nás doléhá ze zemí našich přátel. Zřejmě adekvátní domácím poměrům, zejména možnostem současného ÚV KSČ. Zato zaráží porážka, kterou utrpěl v zápolení s kluzkým, často nepolapitelným slovníkem a zejména dikcí aparátnických rutinérů. Možná, že tu porážku neutrpěl, možná se vzdal dobrovolně. I to má své výhody.

V části akčního programu věnované rozvoji politického systému řízení společnosti veřejnost především sleduje několik zjevně rozpačitých odstavců, ve kterých jest uvažováno o politických stranách a jejich roli v politickém životě společnosti.

Jako deus ex machina objevuje se tu vzápětí - Národní fronta. Svého času sehrála, sama vnitřně rozporná, svou nikoli jednoznačnou roli; dnes už jen - existuje, tj. vlastně nebyla formálně zrušena. Je tu v posledních letech jako zařízení pro pořádání státních oslav, dosazování kandidátů při volbách a »regulaci« přílivu členstva do ostatních politických stran - a program ji zčista jasně oživuje jako »výraz svazku sociálních vrstev, zájmových skupin i národů a národností naší společnosti«. Čtenáři tedy nezbývá než přičinit po straně textu několik otazníků. Ostatně proč vůbec je NF oživována, nota bene shora, tedy pouze onou »mrtvou vodou« z pohádky? Argumenty chybějí, a to v mnohomluvné dikci programu tak nápadně, že to sugeruje dojem, že se ona dávno odepsaná NF prostě hodila, že s její pomocí bylo lze vyhnout se odpovědím na jednu z nejdůležitějších smysluplných otázek - totiž po postavení nekomunistických politických stran, a tedy po pluralitní či monistické povaze budoucí demokracie.

Národní fronta a vůbec svazky jí podobné bývají zpravidla určitou dohodou o hodnotách, které kromě těch, jež jsou chráněny ústavou, nebudou alespoň dočasně předmětem politického boje, dohodou o tom, co je tedy dočasným společným zájmem. Národní fronta je tak jakýmsi »vytknutím před závorku«: politické dohadování, soutěžení či politický boj se pak omezí jen na otázky, které zůstanou »uvnitř závorky«.

Které otázky to jsou, jeví-li se z akčního programu existence NF již dnes, tedy vlastně »předem« nutná? Platí, že čím více je toho před závorku vytknuto, tím bídňější demokracie... Kdo závorky rozestaví či kdo je už rozestavil, když shledal důvody pro již druhé obrození Národní fronty? NF může mít smysl jen tehdy, vplyne-li z přirozené potřeby autonomních politických subjektů, nelze ji však zavést ani naoktrojovat. Jak jinak však označit skutečnost, že je náhle burcována z dvacetiletého spánku, byť i spánku se somnambulními pohyby?

Program se již zmiňuje o »společné bázi socialistické koncepce NF«: taková »báze« by však mohla vzniknout teprve zítra (nebo také nevzniknout), neboť sám pojem »socialistický« musel by být nejdříve učiněn předmětem konfrontace různých jeho pojetí v praxi.

Program vylučuje dělení stran »na vládní a opoziční v tom smyslu, že by se vytvářela opozice proti linii státní politiky jako linii celé Národní fronty a vedl se politický boj o moc ve státě«. Avšak politika je mimo jiné vždy i bojem o moc, o podíl na moci; vyloučit jej z politiky znamená vyloučit ze

života společnosti politiku (a jen ta může být demokratická!) a nahradit ji manipulací, či (tradičtěji) řízením. Zdá se, že dlouhodobý monopol moci musí zřejmě sugerovat jejím reprezentantům představu, že boj o moc se může odehrávat jen v ulicích a ze zabarikádovaných sekretariátů (ač je daleko běžnější, že jde třeba o dohadování o počtu křesel ve vládě) a že jeho důsledkem nemůže být než úplný konec ideje socialismu, státu, konec všeho... Toto »všechno« bývá však právě jen asociací s možnou ztrátou mocenských pozic.

Státní politika byla tedy v programu představena jako totožná, alespoň v základních otázkách, s politickou linií Národní fronty. K čemu pak zůstává parlament? Dohodnou-li se podstatné otázky nejdříve v NF (mj. zpravidla ve skrytu před zraky veřejnosti, neboť kabinetní politika se v takových politických seskupeních provozuje přece jen klidněji než na chodbách parlamentu), je parlament - jako dříve - jen pro okrasu, pro cizelování formulací zákonů a pro žabomyší války o droby spadané se stolu Národní fronty. A musíme se ptát dál: podle jakých pravidel se dochází k dohodě a k »sjednocení všech složek Národní fronty«? Kterých složek? Politických stran i zájmových organizací? Jestliže ovšem politické strany nejdou samostatně do voleb - a to právě program předpokládá -, čím se pak liší od zájmových organizací? Není setření tohoto rozdílu vlastně smyslem existence nové Národní fronty? A vůbec: podle jakého klíče se stává ta či ona organizace »složkou NF«?

Zdá se bohužel, že v podtextu celé »politické« části programu je ujištění, že jediným univerzálním a přitom autonomním politickým subjektem zůstává KSČ. Řada formulací navozuje sice představu, že strana musí usilovat o udržení svého vedoucího postavení, že si je musí napříště zasloužit, že autoritu musí získávat, a to přímo »nejoddanější službou svobodnému rozvoji společnosti...« atd.; avšak ani v politice méně sběhlý občan nemůže tomu všemu dost dobře uvěřit, nejsou-li za těmito slovy připraveny mechanismy, které zajistí, že nedojde k občanské válce či k restauraci stalinismu, pokud strana toto své vedoucí postavení v demokratickém zápolení neobhájí.

Jistěže si toto žádný politik, žádná politická strana nepřeje. Ale i s takovou možností vývoje se musí počítat a tedy i včlenit do mechanismu moci zařízení pro co možná klidné a slušné výměny i celých vládnoucích garnitur! Je vskutku smyslem politického stranictví usilovat kolektivně a organizovaně o moc pro určitou sociální skupinu či pro její reprezentaci; je ale příznakem demokratické kvality tohoto usilování, počítá-li se s tím, že získanou moc lze také ztratit, a proto se mosty, po nichž se odchází, dokonce ošetřují.

Nelze patrně mnohým z netrpělivě očekávajících nestraníků dost dobře zdůraznit, že od akčního programu nebylo možno očekávat, že KSČ snad »povolí opozici«, vyzve k zakládání jiných politických stran či ustoupí dobrovolně na čáru, z níž se dnes hotoví ke startu socialisté a lidovci. Těm pak, kteří dnes program otráveně odkládají, protože je v něm opozice odmítnuta - těm už asi není pomoci. Budou již vždycky čekat, až je vyšší instance pobídne k vyjádření rezolutního protestu proti dosud neabdikovašimu jednateli jejich občanského výboru či zahrádkářského spolku. - Bylo však možno oprávněně očekávat, že programová koncepce postavení a funkce zastupitelského sboru umožní, aby vznik a samostatnou existenci politických stran připustil zákon, resp. ústava. Národní shromáždění jako tvůrce linie státní politiky bude však zřejmě závislé nejen na ústavě, což je zajisté účelné a u nás dokonce ne zcela běžné, ale také na linii právě onoho spíše jednoúčelového, politické strany neutralizujícího mezičlánku - Národní fronty. Mezičlánku, kam ani občané své zástupce nevolí, kde se setkávají organizace naprosto nesouměřitelné (politické strany i sbor požárníků), kde nelze odvodit klíč, podle kterého by se určovala váha hlasu organizace, neboť by jím stěží mohl být počet členů (někteří občané by mohli být v Národní frontě zastoupeni třeba pětkrát jako členové pěti orgazací a nejsilnější složkou NF by byly nejspíše odbory...).

A přitom by opět tato Národní fronta vystupovala s jednotnou kandidátkou, při volbách do parlamentu i národních výborů. Závazná politická linie se prostě nemůže tvořit ve dvou centrech; koncepce politického systému s Národní frontou musí mlčky předpokládat, že buď NF anebo parlament (a vláda) nefungují. Fungují-li obě centra, pak je to tedy buď klamné zdání, nebo je politická krize přede dveřmi, či se vrátily staré »předlednové« časy, kdy systém pák a převodů ještě setrvačně pohyboval i tím, co vlastně jen stálo na místě, a to byl jak parlament, tak NF.

Akční program měl nejspíše předpokládat, že parlament či jeho poslanci nebudou do té míry vázáni linií Národní fronty, aby nemohli dříve či později právně garantovat jiný než dosavadní (tj. žádný) způsob vzniku, statut a funkci (ve volbách) politických stran. Linie NF by se tu totiž mohla týkat přímo věci samé: jen NF mohla po roce 1945 rozhodovat o vzniku nové politické strany a je nasnadě, že všem partnerům v Národní frontě to vyhovovalo a že zájem o vznik dalších politických stran mezi nimi nebyl.

Politická strana je jen tehdy politickou stranou, když jde s vlastním programem a kandidátkou do voleb; jinak může fakticky působit pouze jako kterákoli zájmová organizace, opírající se toliko o sílu svého členstva. Jít do voleb však znamená obracet se na každého občana jako na potencionálního voliče, a vytvářet tedy takové obecně srozumitelné programové alternativy, které jsou s to oslovovat co možná všechny občany. Možnost samostatné volby z těchto alternativ zakládá podstatu pluralitní demokracie; politické strany pak navíc plní funkci kontroly moci.

Cenné konstatování programu, že dobrovolné zájmové společenské organizace pracujících nemohou zaměnit politické strany, ale že tomu nemůže být ani naopak, ztrácí zatím svůj praktický význam: nekomunistické politické strany nemohou v ničem soutěžit s KSČ.

Tím spíše musí být v co nejkratší době formulována taková pravidla hry politických sil, aby šance všech byly konečně vyrovnány a aby přirozené »přiznání se« kteréhokoliv politického subjektu - hráče na politickém kolbišti - k mocenským ambicím nevyvolávalo v řadách diváků k stání pískot, obavy či dokonce znovu - strach.

Literární listy, roč. 1 (1968), č. 8, 18. dubna 1968, s. 1 a 5.